

SLUITING VAN BEDRIJVEN

rijksbureau. De *Prüfungskommissionen* begonnen hun onderzoek in de metaalindustrie die naast de grote bedrijven talloze kleine tot zeer kleine kende en daardoor bijzonder onoverzichtelijk was. Lange vragenlijsten gingen naar alle bedrijven toe – ze moesten zelfs opgeven hoeveel schrijfmachines, brandblusapparaten en controleklokken zij bezaten. Per slot van rekening bleek dat men alleen een aantal kleine bedrijven sluiten kon die geen Duitse orders hadden.

In andere branches, die overzichtelijker waren, werd de concentratie vlotter voltrokken, in '42 al. Zo werden van 140 zeepfabrieken en -fabriekjes 125 gesloten, waardoor overigens de productiecapaciteit slechts met een kwart verminderde. In '43 werd de concentratie voortgezet en uitgebreid. Waren in '42 van de onder de hoofdgroep industrie vallende bedrijven minstens ca. 1 300 (met in totaal negentienduizend werknemers) gesloten, in '43 gingen minstens 3 000 bedrijven dicht (met in totaal bijna zeven-entwintig-duizend werknemers).¹ De industrie voor bouwmaterialen en de tabakverwerkende industrie werden het zwaarst getroffen; in de tabakverwerkende industrie bleven van de bijna 2 300 bedrijven slechts 59 over, maar onder de opgeheven bedrijven waren niet minder dan 1 897 één-mansbedrijven: thuiswerkende sigarenmakers. Daarnaast werd de concentratie vooral doorgezet in de industrie voor strokarton, voor textiel, en voor leer en schoenen. De grotere bedrijven die stilgelegd werden, kregen steun van de Maatschappij voor Industriefinanciering die haar gelden hoofdzakelijk van de nog doorwerkende bedrijven kreeg; Hirschfelds departement legde daar in de periode tot 1 september '44 ruim f 6 mln bij, waarvan f 2,4 mln naar de steenindustrie en f 2 mln naar de textielindustrie ging. Het was er het departement daarbij vooral om te doen, de industriële outillage van Nederland in stand te houden en een situatie te scheppen waarin zoveel mogelijk ondernemers na de bevrijding weer aan de slag konden gaan. Hirschfeld zag dat als een voornaam middel ter voorkoming van sociale en politieke onrust. Er werden daarnaast, aldus Kraal in zijn studie over de bedrijfssluiting,

'afspraken gemaakt tussen werkende en stilgelegde bedrijven tot het overnemen van personeel dat bij wederinbedrijfstelling van de stilgelegde fabriek weer naar de oude onderneming zou terugkeren. Vaak bleven zij beperkt tot een betrekke-

¹ Deze cijfers die A. Kraal voor zijn *Gedoofte vuren* heeft kunnen verzamelen, zijn niet volledig. Volgens gegevens van het departement van handel, nijverheid en scheepvaart verloren in '42 en '43 door de bedrijfsconcentratie ca. veertigduizend arbeiders hun werk, maar daar stond tegenover dat in de metaalindustrie na de concentratie twintigduizend arbeiders méér emplooi gevonden hadden.